

Het forensisch tekort

Citation for published version (APA):

Broeders, A. P. A. (2011). *Het forensisch tekort: Rede uitgesproken door Prof. dr. A.P.A. Broeders*. Universiteit Maastricht.

Document status and date:

Published: 20/05/2011

Document Version:

Accepted author manuscript (Peer reviewed / editorial board version)

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Het forensisch tekort

Rede uitgesproken door

Prof. dr. A.P.A. Broeders

ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar in de
criminalistiek
aan de Universiteit Maastricht en de Universiteit Leiden
op vrijdag 20 mei 2010
te Maastricht

Het forensisch tekort

Mijnheer de Rector Magnificus, zeer gewaardeerde toehoorders,

Laat ik beginnen met een bekentenis. In al die jaren dat ik mij heb beziggehouden met forensisch onderzoek is het mij nooit gelukt ook maar één uitzending van *CSI* helemaal uit te zitten, en dat ondanks het overvloedig daarin aanwezig vrouwelijk schoon. Onderzoek van de Radboud Universiteit in Nijmegen heeft overigens uitgewezen dat de aanblik van hooggehakte dames een schadelijk effect heeft op het cognitief vermogen van de man, dus veel zou ik er vermoedelijk toch niet van hebben opgestoken.¹ Hoe dat ook zij, wat ik ervan heb gezien, stemde me niet vrolijk.

Op het eerste gezicht vertoont de wereld van *CSI* en zijn epigonen overigens nog wel een oppervlakkige gelijkenis met de realiteit. Zo zijn de onderzoeksvragen met enige moeite vaak wel herkenbaar. Maar aan de oplossingskant lijkt iedere overeenkomst met de werkelijkheid veeleer op toeval te berusten. Van enige invloed van de vermoedelijk toch duur betaalde professionals die bereid zijn gevonden als forensisch adviseur hun naam aan dit soort series te verbinden is althans weinig te bespeuren.

Waar ik het met u vanmiddag over wil hebben, zijn dan ook niet de jubelverhalen en de successtories van het forensische bedrijf. Veel interessanter vind ik de moeizame worsteling met de vraag naar de betekenis van technisch en wetenschappelijk bewijs voor de verschillende scenario's die in een bepaalde casus voor relevant worden gehouden. Dat is een aspect dat binnen het forensisch onderzoek de laatste jaren steeds meer aandacht krijgt, zoals bijvoorbeeld blijkt uit het Britse model voor *Case Assessment and Interpretation* dat in de afgelopen decennia bij de Britse *Forensic Science Service* is ontwikkeld en dat ook in Nederland school heeft gemaakt.²

¹ Karremans et al. (2009).

² Cook et al. (1998).

Diezelfde aandacht voor het scenariodenken vinden we in een aantal recente Nederlandstalige publicaties als Derksens *De ware toedracht* en Van Koppens *Overtuigend bewijs*.³ Waar het forensisch onderzoek zich traditioneel heeft gericht op het herkomstonderzoek, d.w.z. de vraag naar de bron van het sporenmateriaal, populair gezegd naar de vraag *'Whose DNA is it?'*, wordt van de forensisch onderzoeker de laatste jaren ook steeds vaker een antwoord verwacht op de vraag *'How and when did it get there?'* Over die vragen liet die onderzoeker, of hij nu academisch geschoold was of niet, zich in het verleden nauwelijks tot niet uit. Net zo min als de rechter, de officier of de advocaat was die onderzoeker immers specifiek opgeleid voor het bedrijven van de waarheidsvinding of, zo u wilt, het feitenonderzoek. En voor zover dat wel het geval was, gebeurde dat *'on the job'*, oftewel, zoals collega Lubbers dat noemt, 'werkende weg'. Dat leidt, zoals we inmiddels weten, weliswaar, net als bij de artsen onder ons, tot een hoop klinische ervaring maar die is zeker niet altijd *evidence based* en daarmee tegenwoordig al gauw, en niet ten onrechte, a priori enigszins verdacht.

Het methodologisch manco

Maar ook op het niveau van het herkomstonderzoek valt er nog veel te doen. Methodologisch is er op dit type onderzoek nog steeds te veel aan te merken. Procedures om de effecten van cognitieve contaminatie, of sturing door contextinformatie, te voorkomen, die in de reguliere wetenschap al jaren niet slechts gemeengoed zijn maar als essentiële voorwaarden gelden, worden in de meeste forensische disciplines zelden of nooit toegepast.⁴ Blinde procedures blijven uitzonderlijk, ook al is er op het gebied van het DNA-onderzoek zeker sprake van een groeiende bewustwording van het gevaar van ongewenste sturing, die zich ook in de Nederlandse onderzoekspraktijk weerspiegelt.⁵ Op andere gebieden, zoals het vergelijkend onderzoek van vingersporen, wapens en munitie, of kras-, indruk- en

³ Derksen (2010); Van Koppen (2010)

⁴ Risinger et al (2002); Broeders (2009); Dror & Cole (2010)

⁵ Thompson (2009); Kloosterman & Meulenbroek (2008).

vormsporen, is daarvan veel minder te merken, afgezien dan van enkele studies waaronder één waarin geen effecten zouden zijn gevonden.⁶ Het methodologische manco bij het herkomstonderzoek vormt daarmee het eerste niveau waarop ik de titel van mijn rede, het forensisch tekort, van toepassing acht.

De studie van gerechtelijke dwalingen

Hoewel het onderzoek naar de herkomst van sporen op zichzelf dus nog voldoende uitdagingen blijft bieden, is de titel van mijn afscheidsrede minstens evenzeer van toepassing op een tweede vlak. Dat betreft de zojuist genoemde vragen naar de relatie tussen de sporen en het delict en de daarmee onmiddellijk verbonden vraag naar de relevantie en het gewicht van het bewijs. Speciale aandacht verdient daarbij het onderzoek van al dan niet vermeende gerechtelijke dwalingen, waarvan er bijvoorbeeld in de Verenigde Staten door het *Innocence Project* in de laatste twintig jaar al ruim 250 zijn aangetoond. Het is dit soort onderzoek dat ons misschien kan leren welke soorten bewijs diagnostisch zijn voor ‘*unsafe convictions*’. Toch is het de vraag of de bestudering van gerechtelijke dwalingen, ook als die betrekkelijk ruim worden gedefinieerd als zaken waarbij verdachten op basis van onvoldoende bewijs werden veroordeeld, voldoende informatie oplevert om te kunnen concluderen dat de daarin geconstateerde gebreken diagnostisch zijn voor onterechte veroordelingen. Daarvoor lijkt me niet alleen het aantal gerechtelijke dwalingen waarin we de ‘*ground truth*’, de ware toedracht, kennen te klein en te weinig generaliseerbaar maar – en dat lijkt eigenlijk nog zeker zo belangrijk – we zouden minstens ook moeten kijken naar de mate waarin diezelfde gebreken voorkomen in enerzijds zaken die *niet* als gerechtelijke dwaling worden aangemerkt en anderzijds zaken waarin feitelijk schuldige verdachten niet worden veroordeeld. Pas dan kunnen we immers uitspraken doen over de diagnostische waarde van de onderzochte gebreken.

⁶ Kerstholt et al. (2010); Dror et al (2010).

Alfa's en bèta's

Vaak wordt de problematiek rond het deskundigenbewijs geduid in termen van C.P. Snow's *The Two Cultures*, van de alfa die de bèta niet zou begrijpen.⁷ Ik ben daar helemaal niet van overtuigd. Ik ken daarvoor te veel juristen die ondeugdelijke argumentaties feilloos weten te ontmaskeren en te veel bèta's die niet kunnen schrijven en zich niet bewust zijn van de impliciete assumpties die ten grondslag liggen aan hun redeneringen en aan de gebruikte onderzoeksopzet. Zelfs bij auteurs die zich in hun publicaties expliciet richten op juristen en op zichzelf waardevolle beschouwingen wijden aan de wijze waarop beslissingen over schuld en onschuld van verdachten kunnen worden genomen, komen we redeneringen tegen die ik in navolging van een van mijn Maastrichtse collega's niet anders kan kwalificeren dan als evenzovele fundamentele denkfouten. Zo wordt in twee recente publicaties van dit type gesteld dat er een statistische methode zou zijn waarmee kan worden berekend hoe groot de kans is dat het verschil dat je vindt tussen een experimentele groep en een controlegroep bij toeval is ontstaan. Ik citeer: 'Hoe groot de kans is dat het verschil dat wij tussen de groepen vonden op toeval berust en niet op een werkelijk verschil, kunnen wij statistisch toetsen.'⁸ En in een discussie van de zaak Lucia de Berk lezen we bij dezelfde auteur: 'Elffers had aan de hand van de gegevens die de politie hem leverde, uitgerekend hoe groot de kans was dat die patiënten bij toeval waren overleden gedurende de diensten van De Berk.'⁹ In een andere recente publicatie lezen we over dezelfde berekening: 'Bij de door de statisticus berekende kans van 1 op 243.000.000 zou je met de beslissing dat het geen toeval is gemiddeld maar 1 op de 243.000.000 keren een fout maken.'¹⁰ Fundamentele denkfouten die de lezer niet gemakkelijk als zodanig zal herkennen, vooral niet als ze gemaakt worden

⁷ Snow (1960).

⁸ Van Koppen (2010: 80). De kans *dat* het verschil dat je vindt bij toeval is ontstaan kun je niet uitrekenen. Wel de kans dat je dat verschil vindt *als* het toeval is, d.w.z. onder de aanname dat de zogenaamde nulhypothese geldt, die inhoudt dat het verschil dat je vindt een gevolg is van steekproeffluctuatie.

⁹ Van Koppen (2010: 218). Elffers kan niet uitrekenen hoe groot de kans is *dat* het toeval is maar alleen hoe groot de kans is dat het gebeurt *als* het toeval is.

¹⁰ Derksen (2010: 207). Je zou 'gemiddeld maar 1 op de 243.000.000 keren een fout maken' als de nulhypothese geldt, d.w.z. als geldt *dat* het toeval is. Het door Elffers berekende getal is dus de kans dat je bevindingen zijn zoals ze zijn onder de aanname dat er sprake is van toeval.

door auteurs die hun lezers juist proberen te behoeden voor het trappen in dergelijke valkuilen.

Zoals ik elders al eerder heb betoogd, hoeven strafrechtjuristen van mij geen bèta's te worden (tenzij ze dat al zijn natuurlijk, want dat komt ook voor) maar moeten ze wel beter toegerust worden om de confrontatie met de natuurwetenschap, meer in het bijzonder de variant daarvan die voor forensische wetenschap doorgaat, aan te kunnen gaan.¹¹ Wat ik in dat verband heb bepleit is dat iedere strafrechtjurist beschikt over elementaire kennis van de wetenschappelijke methode, de werking en de beperkingen van het cognitieve systeem, de besliskunde, de Bayesiaanse en de traditionele, frequentistische toetsstatistiek, en de mogelijkheden en de beperkingen van veelvuldig toegepaste vormen van forensische expertise, zoals de forensische pathologie en toxicologie, de DNA-analyse, het gedragswetenschappelijk onderzoek en de binnen die verschillende disciplines heersende rapportagecultuur. Ik heb de indruk dat het besef van het belang van deze kennis bij de staande magistratuur de laatste jaren veel verder is doorgedrongen dan bij de zittende magistratuur.

Hermetische rapporten

Maar de hand moet ook in eigen boezem. De spraakverwarring tussen juristen en forensisch deskundigen is voor een belangrijk deel te wijten aan het feit dat forensisch deskundigen hermetische rapporten schrijven die ook voor andere deskundigen niet toetsbaar zijn. *Dat* zie ik als de kern van het probleem. In een artikel met de fraaie titel 'Nietshes gelijk – waarom wijsheid achteraf onbillijk is' wijzen de Rotterdamse patholoog en jurist Giard en de Maastrichter rechtspsycholoog Merckelbach op het belang van de drie kennistheoretische kernthema's voor de waarheidsvinding: 'De drie kennistheoretische kernthema's zijn: wat denken we te weten? Wat zouden we moeten weten? Wat kunnen we weten?'¹² Ik meen dat ook deskundigen zich bij elk onderzoek deze drie vragen zouden moeten stellen: als ik de gestelde vraag wil

¹¹ Broeders (2007).

¹² Giard & Merckelbach (2009).

beantwoorden, wat *denk* ik te weten, wat *kan* ik weten, en wat zou ik *moeten* weten? Die vragen, en de antwoorden daarop, zouden ook in hun rapport terug te vinden moeten zijn. Ik geef wat voorbeelden, uit de toxicologie.

Dr. David Kelly

Op 17 juli 2003 werd de Britse microbioloog, defensieambtenaar en voormalig VN-wapendeskundige dr. David Kelly op enkele kilometers van zijn huis dood aangetroffen met een doorgesneden linkerpols. Kort daarvoor was hij geïdentificeerd als de bron voor een BBC-rapportage waarin werd gesuggereerd dat een regeringsrapport over de wapendreiging van Irak met opzet was aangedikt – *sexed up* was de term die men daarvoor gebruikte – om steun te krijgen voor de aanval op dat land in maart van dat jaar. Kelly's dood leidde tot een uitgebreide publieke discussie over de vraag of het hier wel om zelfmoord ging, zoals de uitslag van het officiële onderzoek naar de doodsoorzaak luidde. Er zou verdacht weinig bloed zijn gevloeid op de plaats waar Kelly werd gevonden en er zou een hoge concentratie pijnstillers in zijn bloed zijn aangetoond. Die publieke discussie bracht een aantal vooraanstaande toxicologen weer tot het schrijven van een artikel in de *British Medical Journal* onder de titel '*Forensic science in the dock*', met als veelzeggende ondertitel '*Postmortem measurements of drug concentrations in blood have little meaning*'.¹³ Ik geef een kort citaat uit het artikel:

'Even if it could be shown that blood concentrations after death were the same as concentrations at the time of death, which blood sample should be used? [...] For many drugs, including those found in David Kelly, concentrations may increase by as much as 10-fold. Furthermore, drug concentrations in blood samples from cadavers are site dependent, higher in some locations and lower in others. Should the site yielding the

¹³ Drummer et al. (2004).

*lowest or highest result be used? Or should an average value for three sites be used?
Nobody knows because the process has never been studied systematically.*¹⁴

Dat is niet het soort tekst dat we standaard aantreffen in de rapporten van de forensisch toxicoloog.

Een overdosis?

Een tweede voorbeeld. Een man wordt dood aangetroffen, liggend in zijn bad. De ontboden arts heeft een niet-pluisgevoel. De vraag is of er sprake is van een overdosis MDMA of ecstasy. De forensisch toxicoloog meet de concentratie MDMA in het bloed, vergelijkt die met de waarden die in de literatuur bekend zijn geworden bij forensische secties van andere personen en rapporteert op grond daarvan dat de bevindingen passen bij een overdosering. De toxicoloog betreft daarbij echter niet de waarden die voorkomen bij personen die *niet* zijn overleden. Hij kan dat ook niet want die zijn niet bekend. Maar ze zijn wel van belang. Om het gewicht van het bewijs te bepalen moeten we niet alleen weten hoe vaak de gemeten concentratie voorkomt bij personen voor wie een gerechtelijke sectie wordt gelast maar ook bij personen die nog in leven zijn. Dat die informatie ontbreekt maar wel nodig is, blijkt echter niet uit het rapport.¹⁵

‘Geen haar op z’n hoofd’

Een derde voorbeeld: de vraag rijst of een verdachte cocaïne heeft gebruikt. Uit onderzoek is bekend dat analyse van hoofdhaar informatie kan opleveren waarmee die vraag kan worden beantwoord. De verdachte heeft echter geen haar op zijn hoofd en weet met moeite zes borstharen bij elkaar te sprokkelen. Hoewel de toxicoloog blijkens zijn verklaring bij de rechtbank aanvankelijk zijn opdrachtgever onder meer

¹⁴ Drummer et al. (2004).

¹⁵ ‘De test van de borstharen werd vanmorgen als bewijsmiddel ingetrokken naar aanleiding van de rapportages van drie toxicologen.’ *Brabants Dagblad*, 11 april 2011.

duidelijk maakte dat de hoeveelheid haar te gering was voor een onderzoek, gaat hij na herhaald verzoek van het OM toch aan de slag. Als de deskundige niet ter zitting was ondervraagd, wat in Nederland nog steeds vrij uitzonderlijk is, was de rechter van deze belangrijke informatie verstoken gebleven. Dat hij aanvankelijk meende dat het onderzoek niet uitgevoerd zou moeten worden, schreef de deskundige namelijk niet in zijn rapport.

Schiedam

Vandaag zes jaar en zes maanden geleden, op 19 november 2004, had ik het genoegen mijn oratie te houden als bijzonder hoogleraar criminalistiek bij de faculteit der Rechtsgeleerdheid van de universiteit Leiden. Drie weken later, op 10 december 2004, liep Kees Borsboom als vrij man de Scheveningse gevangenis uit. De tenuitvoerlegging van het vonnis van de man die zowel in eerste aanleg door de rechtbank in Rotterdam als in tweede instantie door het Hof in Den Haag tot 18 jaar en tbs was veroordeeld voor de Schiedammer parkmoord, werd na vier jaar opgeschort. Uit DNA-onderzoek was gebleken dat zich op het spijkerjasje van het slachtoffer Nienke Kleiss biologisch materiaal bevond waarvan het DNA-profiel overeenkwam met dat van ene Wik H. uit Hoek van Holland. In de maanden daarvoor was steeds duidelijker geworden dat het niet de veroordeelde Borsboom was die op 22 juni 2000 in het Schiedamse Beatrixpark twee kinderen de bosjes introk maar dat het daarbij ging om de ten tijde van het delict 21-jarige Wik H. Deze H. werd in juli 2004 gearresteerd op verdenking van het plegen van een zedenmisdrijf en bekende een maand later, op 6 augustus 2004, toen hij nader werd gehoord voor een ander feit dan waarvoor hij in eerste instantie was aangehouden, min of meer *en passant* dat niet Borsboom maar hij de dader was van de feiten in het Schiedamse Beatrixpark, waarbij de 10-jarige Nienke werd vermoord en haar 11-jarige vriendje Maikel het er slechts levend van afbracht door zich dood te houden. Hoewel er nooit enig DNA-materiaal was gevonden dat Borsboom kon belasten, ook niet op de veter waarmee Nienke werd gewurgd, en Borsboom ook geenszins voldeed aan het door Maikel gegeven

signalement van de dader, werd deze op grond van een tegenover de politie afgelegde doch later ingetrokken, bekennende verklaring niettemin in twee instanties veroordeeld. Veel ander bewijs was er niet, of het moest zijn dat hij zich kort na de moord op de plaats delict bevond, een fiets bij zich had en dat hij het was die met zijn mobieltje de politie belde. Of was er toch nog ander bewijs? Borsboom kwam als verdachte in beeld doordat een politieman ontdekte dat de man die door zijn zontje werd aangewezen als degene die zijn zontje had gevraagd hem tegen betaling seksueel te gerieven dezelfde persoon was die de politie had gebeld vanaf de plaats delict in het Beatrixpark. Daarmee valt niet uit te sluiten dat de omstandigheid dat Borsboom zowel bij de rechtbank als bij het hof tevens terechtstond op verdenking van het plegen van sexuele handelingen met een minderjarige, meer aan de overtuiging van de rechters heeft kunnen bijdragen dan wenselijk ware.

Een spontane bekentenis

Dat er ernstig moest worden getwijfeld aan het daderschap van Borsboom was al geruime tijd voor H's toevallige bekentenis met kracht van argumenten aangetoond door mijn Maastrichtse collega Van Koppen. Hij maakte eind 2002 de toenmalige voorzitter van het College van Procureurs-generaal, De Wijkerslooth, deelgenoot van de resultaten van een door hem en een groep studenten in het kader van het project 'Gerede twijfel' uitgevoerde analyse van deze zaak en schreef daarover een boek dat weliswaar veel aandacht trok maar niet de doorbraak bracht die de zaak in feite verdiende.¹⁶ Die kwam pas in september 2004, toen het Openbaar ministerie, volgens sommigen bepaald niet bij de eerste gelegenheid, bekend maakte dat H. ruim een maand eerder tegenover de recherche had verklaard dat *hij* de feiten in het Beatrixpark had gepleegd. Hoewel H., net als Borsboom eerder deed, zijn bekentenis een dag later weer introk, leerde nader onderzoek al snel dat, anders dan bij Borsboom het geval was, het DNA-profiel van Wik H. *wel* kenmerken bevatte die overeenkwamen met die in de profielen van de biologische sporen in de parkmoord,

¹⁶ Van Koppen (2003).

inclusief die in de profielen verkregen van de bemonsteringen van het moordwapen, de veter, waarmee de 10-jarige Nienke om het leven was gebracht. Een jaar later, op 22 november 2005, werd Wik H. door het Haagse hof tot dezelfde straf van 18 jaar en tbs veroordeeld als Borsboom drie jaar eerder. Daarmee kwam een definitief einde aan de twijfel aan de schuld van Kees Borsboom. Die is overigens nooit vrijgesproken door de rechter omdat die – in laatste instantie bij monde van de Hoge Raad – oordeelde dat Borsboom door de veroordeling van H. geen belang meer zou hebben bij een nieuw proces.

Tunnelvisie

Als er één zaak is, die de discussie over de opsporing en vervolging van strafbare feiten in de afgelopen jaren in een stroomversnelling heeft gebracht, dan is het wel de Schiedammer parkmoord geweest. De penetratie van de in oorsprong medische term tunnelvisie in het vocabulaire van politie, justitie en de media is daarvoor misschien nog het meest maatgevend. Hoewel het t-woord ook al werd gebruikt in de discussie over de Puttense moordzaak en het onderzoek naar de Enschedese vuurwerkramp, was het toch de Schiedammer parkmoord die de definitieve doorbraak van de term tunnelvisie betekende. Er kwam zelfs een speciale cursus over dit onderwerp bij de SSR, het opleidingsinstituut voor de rechterlijke macht. Ik heb daar samen met mijn Rotterdamse collega Eric Rassin nog een bijdrage aan mogen leveren. Het inspireerde hem ertoe een jaloersmakend hoge oplagen behalend boek te schrijven met de enigszins aan W.F. Hermans schatplichtige titel ‘Waarom ik altijd gelijk heb’.¹⁷ In de naam van de cursus kwam de term tunnelvisie overigens al niet meer voor. De irritatiewaarde van het woord deed al snel het didactische effect teniet.

De gerechtelijke dwaling in de Schiedammer parkmoord heeft veel in beweging gezet. Het evaluatierapport dat Posthumus in 2005 over de zaak schreef, is inmiddels verplichte literatuur voor iedereen die zich met opsporing en vervolging bezighoudt.¹⁸

¹⁷ Rassin (2007).

¹⁸ Posthumus (2005).

De aanbevelingen in het rapport hebben mede geleid tot het Programma Versterking Opsporing en Vervolgning van OM, politie en het NFI, dat vorig jaar juni werd afgesloten. Een belangrijk onderwerp daarin is de deskundigenrapportage.

Zoals in andere geruchtmakende rechtszaken, als de Puttense moordzaak en de Deventer moordzaak, speelde ook in de Schiedammer parkmoord DNA-bewijs een cruciale rol. Net als in de Puttense moordzaak leverde ook het onderzoek in de Schiedammer parkmoord potentieel delictgerelateerd DNA-materiaal op maar dat sporenmateriaal was in geen van beide zaken belastend voor de bekende verdachten. Sterker nog, gelet op de aard van het delict, zou het ontbreken van matchend DNA veeleer als *ontlastend* moeten worden gewaardeerd. *Absence of evidence*, in dit geval DNA-bewijs, moet onder bepaalde omstandigheden wel degelijk als *evidence of absence* worden opgevat, ook al is het natuurlijk nooit *clinching proof of absence*. Dat gebeurde echter niet. Het Openbaar ministerie koos er in beide gevallen voor het bewijs weg te verklaren.

De sleeptheorie in de Puttense moordzaak

Hoe sterk de reflex kan zijn om bewijs dat niet past bij het scenario van de politie of het OM te neutraliseren, wordt misschien nog het beste geïllustreerd door de Puttense moordzaak.¹⁹ Het sperma dat was aangetroffen op het lichaam van het slachtoffer Christel Ambrosius maar van geen van de beide verdachten afkomstig bleek, werd door het OM met behulp van de zogenaamde sleeptheorie als irrelevant voor de schuldvraag terzijde geschoven. Volgens die theorie, die in een deskundigenverklaring van een Nijmeegse hoogleraar gynaecologie werd ontvouwd maar waarvoor buiten de dierenwereld²⁰ weinig empirische steun is gevonden, zou het gevonden sperma zijn vrijgekomen bij een eerder consensueel seksueel contact met een vooralsnog onbekende man en pas de volgende ochtend bij het latere onvrijwillige contact met de dader door diens lid uit de vagina zijn geslept om te landen op de

¹⁹ Naast neutralisatie van bewijs onderscheidt Derksen (2010: 73-74 en 153-154) immunisatie van scenario's. Daarbij wordt elk scenario, ongeacht de aard ervan, opgevat als bevestiging van de bestaande verdenking.

²⁰ Gallup & Burch (2004).

plaats op het bovenbeen van het slachtoffer waar het uiteindelijk werd aangetroffen. Een theorie die overigens, ironisch genoeg, door de verklaringen van de nieuwe verdachte in deze moordzaak, Ron P., weer nieuw leven is ingeblazen, maar nu vermoedelijk door hetzelfde OM met aanmerkelijk minder enthousiasme wordt aangehoord. P., die dankzij de wet DNA-onderzoek bij veroordeelden, door een vergelijking van het DNA-profiel van het Puttense spermaspoor met zijn profiel in de DNA-databank als verdachte in beeld kwam, zou naar eigen zeggen een geheime relatie met het slachtoffer hebben gehad in het kader waarvan hij de avond voordat zij werd vermoord nog vrijwillig seksueel contact met haar zou hebben gehad. Het daarbij gedoneerde sperma zou dan de volgende ochtend door de ware dader op de eerder door het OM geopperde wijze zijn versleept.

Op dit moment loopt in de Puttense zaak nog het hoger beroep dat P. vorig jaar aantekende tegen zijn veroordeling tot vijftien jaar bij de rechtbank in Zutphen.²¹ Daarmee staat dus voor deze zaak, anders dan voor de Schiedammer parkmoord, zeker juridisch nog niet onomstotelijk vast wie de werkelijke dader is geweest.²² Wel is duidelijk dat DNA-bewijs in beide gerechtelijke dwalingen een cruciale rol speelt, waarbij zowel in Putten als in Schiedam onschuldige verdachten van seksuele delicten werden veroordeeld, ondanks zowel de *afwezigheid* van *belastend* als de *aanwezigheid* van *ontlastend* DNA. Op de vraag of de rapportage van het DNA-bewijs daaraan kan hebben bijgedragen kom ik nog terug.

Duidelijker en uitgebreider rapporteren

Een van de aanbevelingen van het rapport Posthumus betraf de rapportage van het forensisch-technisch onderzoek. Op p. 171 van zijn rapport schrijft Posthumus: ‘Het NFI moet duidelijker rapporteren’ en op pp. 51 en 173 stelt hij:

²¹ LJN Zutphen

²² *Elsevier* berichtte op 16 maart 2011 dat Ron P. 25.000 euro uitlooft voor de gouden tip die hem vrijpleit. Hij zou die beloning willen betalen uit de schadevergoeding die hij zou ontvangen bij vrijspraak. (www.elsevier.nl/web/Nieuws/Nederland/292044/Verdachte-looft-beloning-uit-voor-tip-Puttense-moorzaak.htm)

‘De wijze van rapporteren van het NFI sluit vaak niet aan bij het kennisniveau van politie, OM, rechter en verdediging. Het is wenselijk dat de wereld van de forensische deskundigen en de wereld van de juristen naar elkaar toe groeien. Het NFI moet duidelijker en uitgebreider rapporteren. Politie en juristen moeten moeite doen zich te verdiepen in het forensisch-technische werk.’²³

Op 25 juni 2010 verscheen de eindrapportage van het eerder genoemde Programma Versterking Opsporing en Vervolgning van het NFI, opgezet naar aanleiding van de aanbevelingen van het rapport Posthumus. Daarin meldt het instituut dat:

‘... uit twee grootschalige klanttevredenheidsonderzoeken bij politie, Openbaar Ministerie en rechterlijke macht [is] gebleken dat de algemene tevredenheid over het NFI is gestegen van 6.1 in 2008 naar 7.0 in 2009. Het cijfer voor de dienstverlening is gestegen van 5.7 naar 6.8.’²⁴

Het NFI scoort daarmee twee ruime voldoendes. Daarmee is echter nog niet de vraag beantwoord of de deskundigen van het instituut in de vijf jaar die zijn verstreken sinds het rapport van Posthumus verscheen er inderdaad in zijn geslaagd duidelijker en uitgebreider te rapporteren.

Schiedam als nulmeting

Om die vraag te beantwoorden is het allereerst van belang nog even te memoreren op welk NFI-rapport Posthumus zijn aanbeveling baseerde omdat dat immers als referentiepunt of, zo u wilt, nulmeting kan worden gehanteerd. Dat was het aanvullend DNA-rapport in de Schiedammer parkmoord dat op 29 maart 2001, dus ruim negen maanden na dato, door het NFI werd opgesteld. In dat rapport werden de resultaten gepresenteerd van het onderzoek naar de herkomst van vijf sporendragers. Het ging daarbij om DNA-analyses van bemonsteringen van de linkerschouder, de

²³ Posthumus (2005)

²⁴ Eindrapportage Programma PVOV, deel Nederlands Forensisch Instituut, NFI, 25 juni 2010.

buik, het nagelvuil en de linkerlaars van het slachtoffer, en van de veter waarmee het slachtoffer om het leven was gebracht. De kernvraag bij dit onderzoek was of er in de DNA-mengprofielen die verkregen waren van de bemonsteringen van deze vijf sporendragers, naast de profielen van de beide slachtoffers, kenmerken konden worden onderscheiden die mogelijk duiden op de aanwezigheid van biologisch materiaal van een derde persoon, meer in het bijzonder van een potentiële dader. Kort gezegd, bevatten de mengprofielen, behalve kenmerken van de beide slachtoffers, mogelijk ook daderkenmerken? Dat was een lastige vraag, waarover, zo meldt Posthumus, verschil van inzicht ontstond tussen de sporenonderzoeker en de tekenbevoegde DNA-deskundige die het onderzoek uitvoerden. Beiden waren het erover eens dat de sporen afkomstig van de linkerlaars en het nagelvuil niet alleen celmateriaal bevatten van de twee slachtoffers maar dat er in beide profielen ook minstens vier allelen, oftewel DNA-kenmerken, te onderscheiden waren die wezen op de aanwezigheid van mogelijk een derde persoon, niet zijnde Kees Borsboom.

Een daderspoor?

Dat er serieus rekening werd gehouden met de mogelijkheid dat het hier om een daderspoor ging, moge blijken uit het gegeven dat dit onvolledige profiel begin 2001 ook is vergeleken met de profielen in de DNA-databank voor strafzaken, die toen overigens maar nauwelijks 1000 profielen bevatte (tegen ruim 100.000 nu). We weten nu, dat als Wik H.'s profiel toen in de databank had gezeten, dat ook een match zou hebben opgeleverd. Opmerkelijk is dat het veroordelende arrest van het hof Den Haag vooral veel aandacht schenkt aan de mogelijkheid dat het hier om niet-dadermateriaal zou gaan, dat uiteraard ook niet ontlastend zou zijn voor Borsboom.

Reproduceerbaarheid als criterium voor validiteit

Wat niet uit het NFI-rapport kon worden afgeleid – en uiteindelijk ook voor de rechter verborgen bleef, zij het niet voor de officier met wie een en ander uitvoerig werd

besproken²⁵ – is dat de kenmerken die het mogelijke daderprofiel vormden niet alleen voorkwamen in de DNA-profielen van de linkerlaars en het nagelvuil maar dat die naar het oordeel van de onderzoeker – maar niet volgens de deskundige – ook in de profielen van de bemonstering van de buik, de linkerschouder en de veter waren aangetoond. De DNA-deskundige, die het rapport ondertekende, was van mening dat de kenmerken in de profielen verkregen van *deze* drie sporendragers onvoldoende reproduceerbaar waren en daarom niet moesten worden gerapporteerd.

Consistentie als criterium voor validiteit

Dat drie van de vier als niet-reproduceerbaar beoordeelde kenmerken wel waren aangetoond op de linkerlaars en in het nagelvuil, maakt deze conclusie op z'n minst genomen discutabel. Immers, dezelfde redenering die ertoe leidde de vier gemeenschappelijke kenmerken van de linkerlaars en het nagelvuil als mogelijk afkomstig van een en dezelfde donor op te vatten en met die combinatie van kenmerken in de databank te gaan zoeken, zou logischerwijs tot het inzicht moeten leiden dat het verkrijgen van drie van deze vier kenmerken op andere delictgerelateerde sporendragers op zijn minst als opmerkelijk moest worden opgevat. Dat was ook precies het oordeel van de door het tv-programma *Netwerk* in september 2005 geraadpleegde DNA-deskundige Steven Rand van *Forensic Access*, die op grond van het hem door *Netwerk* beschikbaar gestelde materiaal rapporteerde:

'Many of the DNA markers which could not have come from the victims, have been consistently detected, not only on the shoelace used for strangulation (schoenveter vanaf hals), but also on the left boot (linkerlaars), the left fingernails (nagelvuil links), the left shoulder (linkerschouder) and the abdomen (buik) of the girl. This consistency and the fact that the same markers were detected on areas from the body of the girl,

²⁵ En wel op 19 januari 2001, twee maanden voordat het aanvullend rapport verscheen (Posthumus 2005, 42-43).

*must be seen as a strong indication that this DNA originates from events related to the crime.*²⁶

‘Stapelen’ van bewijs

In wezen gaat het hier om de criminalistische vraag of je – populair gezegd – bewijs mag ‘stapelen’. Juist omdat dezelfde kenmerken steeds terugkwamen in de profielen van verscheidene sporendragers was het volgens de Engelse deskundige – en vermoedelijk ook volgens de Nederlandse onderzoeker – redelijk om aan te nemen dat het ging om sporen die mogelijk terug te voeren waren op dezelfde bron, en ze daarom als elkaar versterkend op te vatten. Deze vraag is niet specifiek voor het DNA-onderzoek maar kan rijzen bij het onderzoek naar de herkomst en delictgerelateerdheid van allerlei soorten sporen. Of deze afweging indertijd door de NFI-deskundige is gemaakt, valt uit diens rapport niet op te maken. Dat de Engelse deskundige de afweging wel kon maken, kwam doordat hij, behalve over het NFI-rapport van maart 2001, ook beschikte over – minstens een deel van – de ruwe data, enerzijds in de vorm van piekenplaatjes waarop de aangetoonde DNA-kenmerken of allelen zichtbaar zijn en anderzijds in de vorm van de cijferreeksen waarmee de DNA-kenmerken worden aangegeven die de analyse heeft opgeleverd. Anders dan de lezer van het NFI-rapport en de rechter kon hij daarom beoordelen in welke mate dezelfde kenmerken op verschillende sporendragers voorkwamen, waardoor hij zich ook een zelfstandig oordeel kon vormen van het mogelijke belang van deze overeenkomsten.

‘Duidelijker rapporteren’

Daarmee kom ik toe aan de vraag waar ik eerder mee begon: rapporteert het NFI heden ten dage duidelijker en uitgebreider dan het geval was in 2001? Uitgaande van het zojuist besproken aanvullende rapport in de Schiedammer parkmoord rijst dan de vraag of de rapportage van de bevindingen van het DNA-onderzoek duidelijker en uitgebreider zou uitvallen als dat volgens de huidige praktijk zou gebeuren dan het

²⁶ Rand (2005).

geval was in 2001. Met andere woorden, krijgt de rechter een rapport waarin ook de resultaten zijn opgenomen van de afzonderlijke experimenten, d.w.z. de daaruit resulterende profielen? Het was immers op grond van die informatie dat de door *Netwerk* geraadpleegde DNA-deskundige Steven Rand tot zijn afwijkende conclusie kon komen.

Welnu, het korte antwoord op die vraag is nee en het is, curieus genoeg, eenvoudig te vinden, zij het op een plaats waar je het niet zou verwachten: op de website van het NFI. Daar verscheen op 27 augustus 2010 het volgende nieuwsbericht, waarvan de kop in eerste instantie anders doet vermoeden en dat ik, omwille van de tijd, hier in verkorte vorm weergeef.²⁷

NFI-rapporten Schiedammer Parkmoord volledig

Nieuwsbericht | 27-08-2010

Het tv-programma *Netwerk* besteedde vrijdag aandacht aan de Schiedammer Parkmoord, in een terugblik op een uitzending uit 2005.

Kern van de uitzending in 2005 was het verwijt van onder meer oud-NFI-medewerker Richard Eikelenboom dat het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) informatie had achtergehouden. [...]

In de uitzending van vrijdag bestrijdt het NFI dat het informatie ‘achtergehouden’ zou hebben, er is ten tijde van het onderzoek juist contact gezocht met het Openbaar Ministerie om bepaalde inzichten extra onder de aandacht te brengen van de officier van justitie en de advocaat-generaal. [...]

In de uitzending van vrijdagavond bepleitten Richard Eikelenboom en rechtspsycholoog Peter van Koppen bovendien dat DNA-profielen aan de rapporten moeten worden toegevoegd, omdat het achterwege laten van die profielen betekent dat er ”bewijs achtergehouden wordt voor de rechter” en dat een rapport zonder profielen

²⁷ www.forensischinstituut.nl.

”geen goed rapport” is. Het NFI stelt zich op het standpunt dat het wettelijk verboden* is om ongevraagd DNA-profielen in rapporten op te nemen. Alleen als de officier van justitie of de rechter er om vraagt, mogen de profielen overhandigd worden. Bovendien valt te twijfelen aan het nut van het toevoegen van profielen. Het gaat vaak juist om de complexe profielen waarover discussie ontstaat en dan is de toelichting van een deskundige onontbeerlijk. [...]

Tot zover het nieuwsbericht. Het NFI voert hierin twee argumenten aan ter ondersteuning van zijn beleid: 1. het opnemen van profielen is bij wet verboden en 2. het is twijfelachtig of het ‘toevoegen’ van profielen aan het rapport zinvol is. Ter staving van het eerste argument, dat opname van de profielen verboden is, voert het NFI twee gronden aan, het Besluit DNA-onderzoek in strafzaken en een arrest van de Hoge Raad uit 2005.²⁸

‘Het is verboden’

Om met dat laatste beginnen, kennisname van de zaak in kwestie leert allereerst dat de passage waar het NFI in dit verband vermoedelijk op doelt, de uitspraak over de vraag of opname van profielen in het dossier – gevraagd of ongevraagd – in strijd is met de wet, in het geheel niet voorkomt in het eigenlijke arrest van de Hoge Raad. Wel komt het voor in de ruim twee maanden eerder uitgesproken conclusie, een soort juridisch advies, van advocaat-generaal Machielse. Wat was het geval? Advocaat Meijers had in januari 2003 het OM verzocht de piekenprofielen aan het dossier van een strafzaak toe te voegen. Dat verzoek was geweigerd, waarbij het NFI zich volgens Meijers zou hebben beroepen op Artikel 10 lid 2 van het DNA-besluit, waarover later meer. De Hoge Raad stelt in zijn arrest in cassatie ten aanzien van Meijers verzoek echter slechts het volgende:

‘Maatstaf voor beoordeling van zo’n verzoek is of de noodzaak daarvan is gebleken. Het hof heeft bij de afwijzing de juiste maatstaf aangelegd. Het eerst ter terechtzitting

²⁸ HR 22 november 2005, LJN: AU2250.

in appèl gedane verzoek strekte ertoe om de in het deskundigenbericht vervatte conclusie van de deskundige te (doen) verifiëren. Tegen die achtergrond en in aanmerking genomen dat verdachte geen gebruik heeft gemaakt van de hem daartoe beschikking staande middelen, t.w. het doen uitvoeren van contra-expertise of toepassing van art. 232 Sv, dan wel het doen horen van de deskundige ter terechtzitting, geeft 's hofs niet onbegrijpelijk oordeel geen blijk van miskenning van art. 6 EVRM.²⁹

Ondanks de drie negaties in de laatste zin ('s hofs *niet onbegrijpelijk oordeel geeft geen blijk van miskenning*) is de strekking van het oordeel duidelijk: 'Meneer de advocaat u heeft uw beurt voorbij laten gaan. Er stonden u andere middelen ten dienste en die hebt u niet gebruikt.' De Hoge Raad confronteert de raadsman daarmee met wat mijn Maastrichtse collega Crombag (2005) ooit aanduidde als een Catch-22.³⁰ Juist voor de vraag of het oproepen van een deskundige ter zitting of het laten uitvoeren van een contra-expertise of review zinvol is, moet je beschikken over informatie die je niet hebt, enig inzicht in de volledige onderzoeksresultaten, en die je ook niet krijgt. Omdat je dat inzicht in de onderzoeksresultaten niet hebt, kun je je verzoek niet goed motiveren, waardoor de kans op honorering van het verzoek klein is, waarmee de cirkel is gesloten.

Wat er ook van de redenering van de Hoge Raad zij, we kunnen uit dit arrest met geen mogelijkheid afleiden dat de Hoge Raad het opnemen van profielen in rapporten door het NFI of wie dan ook in strijd met de wet zou achten.

Twee maanden eerder, om precies te zijn op 6 september 2005, curieus genoeg de dag nadat het Tv-programma *Netwerk* kwam met de onthullingen in de Schiedammer parkmoord, waaronder het verwijt dat het NFI en OM ontlastend bewijs zouden hebben achtergehouden, en een week voordat het rapport Posthumus over de Schiedammer parkmoord verscheen, ging de advocaat-generaal bij de Hoge Raad

²⁹ HR 22 november 2005, LJN: AU2250.

³⁰ Crombag (2000).

echter verder, toen hij verwees naar de Toelichting op Artikel 10 lid 2, die volgens hem inhoudt:

‘... dat in het verslag van de resultaten van het DNA-onderzoek het DNA-profiel, dat is vastgesteld met behulp van het onderzochte celmateriaal, niet wordt weergegeven, maar om privacy-overwegingen uitsluitend wordt opgeslagen in de DNA-databank.’³¹

In het arrest van de Hoge Raad dat op 22 november 2005 werd uitgesproken, ruim twee maanden na de uitzending van *Netwerk* en de publicatie van de conclusie van de advocaat-generaal Machielse, is van deze overweging echter niets meer te vinden. In hoeverre de commotie rond het DNA-bewijs in de Schiedammer parkmoord daarbij een rol heeft gespeeld kan men slechts gissen. Feit is wel dat juist in die maanden één thema de publieke agenda domineerde en dat was de discussie over het al dan niet vermeend achterhouden van DNA-bewijs in de Schiedammer parkmoord.

De wet

Maar hoe zit het nu met de wet? Welnu, het besluit DNA-onderzoek in strafzaken blinkt niet uit in duidelijkheid. De oorspronkelijke tekst van Artikel 10 lid 3 (Sb 2001, 400) luidde als volgt:

- ‘3. De deskundige doet uiterlijk een week na dagtekening van het verslag:
 - a. het verslag toekomen aan de officier van justitie onderscheidenlijk de rechter-commissaris,
 - b. een afschrift van het verslag toekomen aan het instituut, *alsmede het DNA-profiel dat uit het DNA-onderzoek is verkregen.*’

Daaruit blijkt op het eerste gezicht impliciet steun voor de opvatting van het NFI. Immers, de door mij gecursiveerde toevoeging ‘alsmede het DNA-profiel dat uit het

³¹ Conclusie AG Machielse, Nr. 03527/04, HR 6 september 2005

onderzoek is verkregen' onder b lijkt te impliceren dat het verslag als zodanig geen DNA-profielen bevat. Dat is echter nog maar de vraag. Het instituut waar de wet op doelt en het afschrift naar toe moet is het NFI, meer in het bijzonder de Nederlandse DNA-databank voor strafzaken bij het NFI, en dat kan natuurlijk weinig aanvangen met een afschrift zonder profielen. Daardoor komt de toevoeging van de zinsnede beginnend met 'alsmede' toch in een ander licht te staan. De onduidelijkheid groeit als we kijken wat de wetgever met ingang van 1 februari 2005 aan lid 3 heeft toegevoegd, waarbij de aandacht vooral uitgaat naar het door mij gecursiveerde gedeelte:

'3. De deskundige doet uiterlijk een week na dagtekening van het verslag:

[...]

'c. een afschrift van het verslag toekomen aan de opsporingsambtenaar die betrokken is bij het opsporingsonderzoek of het gerechtelijk vooronderzoek in het kader waarvan het DNA-onderzoek is verricht waarover de deskundige het verslag heeft opgesteld, *met dien verstande dat dit afschrift geen DNA-profiel bevat.*'³²

De wetgever vindt het hier kennelijk nodig te regelen dat het afschrift van het verslag dat naar de politie gaat geen DNA-profielen bevat, een toevoeging die geheel overbodig is voor wie ervan uitgaat dat het gestelde onder b impliceert dat noch het verslag noch het afschrift daarvan überhaupt DNA-profielen bevat. Ik heb ooit horen verluiden dat deze toevoeging is geïnspireerd door de wens te voorkomen dat de politie zelf DNA-databankjes gaat aanleggen maar ik heb daar nooit enige schriftelijke bevestiging van kunnen vinden.

De onduidelijkheid wordt er niet minder op wanneer we ook lid 2 van Artikel 10 in ogenschouw nemen. Dat schrijft voor dat het verslag van de deskundige 'in ieder

³² Het gestelde onder c levert overigens wel een praktisch probleem op voor die DNA-deskundigen die de onderzoeksresultaten bijvoorbeeld in de vorm van tabellen met aangetoonde DNA-kenmerken opnemen in de rapporten die ze naar hun opdrachtgevers sturen omdat ze daarvan geen integrale kopieën naar de politie mogen sturen.

geval [] de resultaten en de conclusies van het DNA-onderzoek' bevat. Wat anders kan met die resultaten worden bedoeld dan onder meer de aangetoonde DNA-kenmerken?³³

Hoewel er voor de stelling van het NFI dat de wet opname van de profielen in de rapportage verbiedt dus wel enige steun te vinden is, moet worden opgemerkt dat de tekst van de wet bepaald niet uitblinkt in duidelijkheid en zorgvuldigheid.

'Het is niet zinvol'

Daarmee resteert nog het NFI-argument dat toevoeging van profielen niet zinvol is. Als het gaat om enkelvoudige profielen die geen replicatieproblemen opleveren, zoals dat veelal het geval was in de tijd dat de DNA-wetgeving werd ingevoerd is dat inderdaad niet bijzonder zinvol. Door de sterk toegenomen gevoeligheid van de DNA-analysetechniek levert de bemonstering van vooral contactsporen echter in steeds meer gevallen complexe mengprofielen op, waarvan steeds duidelijker wordt dat de interpretatie daarvan een belangrijk subjectief element kent. Het gaat daarbij steeds vaker over de vraag of een bepaalde verdachte kan worden uitgesloten als een van de personen die celmateriaal heeft bijgedragen aan een mengsel in de bemonstering van een bepaald spoor. Illustratief voor de problematiek is een informeel onderzoek van Dror & Hampikian, waarbij 17 DNA-deskundigen in een geaccrediteerd Amerikaans DNA-lab de vraag voorgelegd kregen of ene Kerry Robinson, verdacht van deelname aan een groepsverkrachting, op basis van zijn DNA-profiel kon worden uitgesloten als donor van een complex spermamengsel. De auteurs merken op:

If DNA analysis were totally objective, then all 17 analysts should reach the same conclusion. However, we found that just one agreed with the original judgement that

³³ D. Aben (persoonlijke mededeling).

*Robinson "cannot be excluded". Four analysts said the evidence was inconclusive and 12 said he could be excluded.*³⁴

Hampikian stelde verder vast dat toepassing van de richtlijnen van het *Georgia Bureau of Investigation* dat de DNA-analyse had uitgevoerd ertoe leidde dat vier willekeurig gekozen medewerkers van televisiestation *FOX 5*, dat een uitzending aan de zaak weidde evenzeer niet als donor zouden worden uitgesloten van het spermamengsel afkomstig van de groepsverkrachting, waarbij het profiel van een jonge vrouwelijke medewerkster nog het meest overeenkwam.

Een tweede voorbeeld vinden we bij Thompson die DNA-deskundigen in zijn gehoor bij vier gelegenheden een telkens iets verschillende problematische DNA-match voorhield, waarbij hij kon vaststellen dat de DNA-deskundigen er moeiteloos in slaagden de geconstateerde discrepantie tussen het referentieprofiel van de desbetreffende verdachte (hier aangeduid als Tom, Dick, Harry en Sally) en het profiel van het spoor weg te verklaren door, afhankelijk van de aard van de geconstateerde discrepantie tussen het profiel van de verdachte en het profiel van het biologisch spoor specifieke aannamen te doen waardoor de discrepantie werd opgeheven. Hij spreekt in dit verband van de *Texas sharpshooter fallacy*, met een verwijzing naar de vermoedelijk fictieve Texaanse farmer die zijn gasten overtuigde van zijn kwaliteiten als scherpschutter door ze te wijzen op de schietschijven die hij eigenhandig rond de clusters kogelgaten in de muur van zijn schuur had geschilderd nadat hij daar eerst lukraak een aantal schoten op had afgevuurd.³⁵

Andere belemmeringen van de regelgeving

Naast de vraag of de huidige DNA-wetgeving voldoende is toegesneden op de zojuist besproken toename van problematische mengprofielen lijkt de huidige wetgeving ook op ander punten te schuren met de dagelijkse praktijk van het DNA-onderzoek. Het

³⁴ Geddes (2010).

³⁵ Thompson (2009).

functioneren van andere DNA-onderzoekers en andere instituten dan het in de wet genoemde instituut, waarmee uitsluitend op het NFI wordt gedoeld, wordt door de huidige wetgeving soms ernstig gefrustreerd. Zo moeten zaken volgens Artikel 6 lid 1 eerst bij het NFI ingeschreven worden voordat er in een ander laboratorium DNA-onderzoek plaatsvindt. In de praktijk gebeurt dit overigens niet, maar als een ander lab dan het NFI een profiel wil aanbieden bij de databank moet de zaak eerst alsnog ingeschreven worden in het registratiesysteem van het NFI voordat de officier geïnformeerd wordt. Dit werkt dan nodeloos vertragend. Volgens Artikel 10 lid 3 zou van ieder verslag een afschrift verzonden moeten worden aan ‘het instituut’, d.w.z. het NFI. Dit gebeurt niet en is ook niet zinvol. Het belangrijkste praktische probleem is nog dat vermoedelijk op grond van Artikel 10 lid 4 niet de deskundige die het profiel heeft aangeleverd de vergelijking met de mogelijke hits in de databank uitvoert maar een deskundige van het NFI. Vooral bij complexe mengprofielen kan hierdoor veel tijd verloren gaan. In een recente zaak was dat meer dan twee maanden: het profiel werd eind november 2010 ingestuurd maar vervolgens pas begin februari 2011 als match aan de officier gerapporteerd.³⁶ De deskundige die het profiel heeft aangetoond, heeft ook meer informatie ter beschikking dan de deskundige van het NFI, en verkeert daarom ook in een betere positie om de vergelijking uit te voeren. De huidige DNA-wetgeving werkt frustrerend en vertraagt dus het DNA-onderzoek wanneer dat plaatsvindt door andere onderzoekers dan die van het instituut, lees het NFI. Gelukkig is er hoop op verbetering. Op 19 april jl. nam de Tweede Kamer de motie Van der Steur aan, met alleen de aanwezige leden van de SP tegen.³⁷ De tekst luidt:

De Kamer,
gehoord de beraadslaging,
constaterende, dat er een pilot wordt uitgevoerd om meerdere forensische laboratoria DNA-onderzoek ten behoeve van de opsporing en/of contraexpertise te laten verrichten en dat het NFI in zekere zin concurreert met andere laboratoria;

³⁶ J. Herbergs (persoonlijke mededeling).

³⁷ Motie Van der Steur, nr 32168, 19 april 2011.

constaterende, dat het NFI de DNA-databank beheert en dus zowel onderzoeker als beheerder van de databank is;
constaterende, dat alle laboratoria DNA-profielen die aan de kwaliteitseisen voldoen, kunnen aanbieden aan de DNA-databank;
overwegende, dat de toegang tot de DNA-databank voor elk laboratorium gelijk moet zijn en dat het daarom wenselijk is dat de DNA-databank onafhankelijk van het NFI komt te staan;
overwegende, dat het noodzakelijk is dat de DNA-databank onderdeel van de overheid blijft;
verzoekt de regering de DNA-databank zodanig te positioneren dat de onafhankelijkheid voor zowel de kwaliteit als de toegang is gegarandeerd en daartoe de benodigde wijzigingen aan te brengen in het DNA-besluit, en gaat over tot de orde van de dag.

Ik kom daarmee op een vrij natuurlijke wijze uit bij het laatste niveau waarop het forensisch tekort zich doet voelen; het ontbreken van de kwaliteitsprikkel die van serieuze competitie kan uitgaan. Ik doel daarmee op de nadelen van het virtuele monopolie van het NFI. Ik heb het woord marktwerking tot nu toe weten te vermijden. Ik vind dit ook niet de juiste plaats om uitgebreid op de voor- en nadelen van marktwerking in te gaan en verwijs daarvoor graag naar het WODC-rapport van Koops et al. en de artikelen van de Britten Lawless en Williams en de Nederlanders Baarsma en Van Buiren.³⁸ Wel maak ik graag van de gelegenheid gebruik om het belang van competitie nogmaals te benadrukken. Er is voor de forensische onderzoeker geen betere prikkel dan het besef dat de mogelijkheid reëel is dat een volstrekt onafhankelijke onderzoeker zijn werk kritisch zal bekijken. Zonder een redelijk ingrijpende reallocatie van middelen is dat doel moeilijk te bereiken. De huidige financieringsvorm van het forensisch onderzoek stelt geen premie op het maken van goede keuzes door de opdrachtgever, zowel wat betreft de selectie van het uit te voeren onderzoek als ten aanzien van degene die het onderzoek moet uitvoeren. De doelmatigheid en de kwaliteit van de forensische inspanning in Nederland is daardoor bepaald niet gegarandeerd. De beste manier om dat wel voor elkaar te krijgen is eenvoudig: het budget voor het forensisch onderzoek moet naar het OM.

³⁸ Koops (2010); Baarsma & Van Buiren (2010); Lawless & Williams (2010). Zie voorts 'Bespiegelingen over de forensische markt' (2011), op de website van het NFI: www.nederlandsforensischinstituut.nl.

Slotwoord

Uiteraard sta ik aan het einde van de rit graag nog even in dankbaarheid stil bij de mooie kans die ik hier in Maastricht heb gekregen om een bijdrage te leveren aan de totstandkoming van wat naar ik hoop en vertrouwen in de loop der jaren tot een belangrijk forensisch instituut zal uitgroeien. Wat natuurlijk zeker heeft geholpen is dat het dat eigenlijk in zeker opzicht al was toen ik hier vier jaar geleden kwam. Maastricht wordt al jarenlang geassocieerd met het beste wat de rechtspsychologie en de forensische psychologie in Nederland te bieden heeft, zowel op het gebied van het onderwijs en onderzoek als wat betreft het zaaksonderzoek. Ik dank daarom het College van Bestuur van de universiteit voor het in mij gestelde vertrouwen en spreek daarbij graag ook mijn waardering uit voor de unieke contacten die ik met vele collega's heb mogen hebben. Dat geldt dan met name voor Peter van Koppen en Han Israëls, voor het spraakonderzoek voor Maartje Schreuder en voor het DNA-onderzoek voor Jos Herbergs. De studenten van de master Forensica dank ik hartelijk voor hun aandacht en enthousiasme.

Omdat ik vandaag ook afscheid neem van de universiteit van Leiden, wil ik ook die instelling, van het College van Bestuur via de decaan tot het niveau van de afdeling en de studenten, hartelijk danken voor de ruim tien jaar die ik, vanaf het emeritaat van mijn voorganger Groeneveld, bij het onderwijs en onderzoek betrokken ben geweest. Daarbij gaat mijn dank in het bijzonder uit naar Hans Nijboer, die mij inschakelde bij zijn onderwijs en mij wist te inspireren.

Ten slotte spreek ik hier ook graag mijn waardering uit voor de onvoorwaardelijke steun die ik al die jaren heb mogen ondervinden van mijn kinderen en, *first and foremost*, van mijn vrouw Elly. Om haar, u en mijzelf niet in verlegenheid te brengen zal ik het wat dat betreft hierbij laten.

Ik heb gezegd.

Literatuur

- Baarsma, B. & Buiren, K. van (2010) 'Marktafscherming bij forensisch onderzoek', *Economisch Statistische Berichten* 95 (4599), 758-761.
- Broeders, A.P.A. (2007) 'Jurist is alfa maar moet bèta begrijpen', *NRC-Handelsblad* 17 september 2007.
- Broeders, A.P.A. (2009) 'De blinde onderzoeker', *Trema* 6, 237-243.
- Broeders, A.P.A. (2010) 'Een pleidooi voor toetsbaar deskundigenonderzoek', *Expertise en Recht* 3(4), 124-125.
- Cook, R., Evett, I.W., Jackson, G., Jones, P. J. & Lambert, J. A.. (1998) 'A model for case assessment and interpretation', *Science & Justice* 38(3):151-156.
- Crombag, H.F.M. (2000) 'Rechters en deskundigen', *Nederlands Juristenblad* 33, 1659-1665.
- Derksen, T. (2010) *De ware toedracht*, Veen: Zutphen.
- Dror, I.E. & S.A. Cole (2010) 'The vision in "blind" justice: expert perception, judgment, and visual cognition in forensic pattern recognition', *Psychonomic Bulletin & Review*, 17, 161-167.
- Drummer, O., Forrest, A.R., Goldberger, B. & S.B. Karch (2004) 'Forensic Science in the Dock', *British Medical Journal* 329, 636-637.
- Eindrapportage Programma PVOV, deel Nederlands Forensisch Instituut, NFI, 25 juni 2010.
- Gallup, G.G. & L.R. Burch (2004) 'Semen Displacement as a Sperm Competition Strategy in Humans', *Evolutionary Psychology* 2, 12-23.
- Geddes, L. (2010) 'Fallible DNA evidence can mean prison or freedom', *New Scientist* 2773, 11 augustus 2010.
- Giard, R. & H.L.G.J. Merckelbach (2009) 'Nietsches gelijk: Waarom wijsheid achteraf onbillijk is', *Nederlands Juristenblad*, 84, 1014-1021.
- Karremans, J.C., Verwijmeren, Th., T.M.Pronk & M. Reitsma (2009) 'Interacting with women can impair men's cognitive functioning' *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 1041-1044.

- Kerstholt, J., Eikelboom, A., Dijkman, T., Stoel, R., Hermsen, R., Leuven, E. van (2010) 'Does suggestive information cause a confirmation bias in bullet comparisons?', *Forensic Science International* 198, 138–142.
- Kloosterman, A.D. & A.J. Meulenbroek (2008) 'DNA-onderzoek van minimale biologische sporen - gevoelige problematiek', *Expertise en Recht* 1(4), 108-120.
- Koops, B.;J., Leukfeldt, R, Hoogenboom, B. en W. Stol (2010), *Marktwerking in het forensisch onderzoek. Een veldverkenning*, TILT: Tilburg.
- Koppen, P.J. van (2003) *De Schiedammer parkmoord: een rechtspsychologische reconstructie*, Ars Aequi Libri, Nijmegen.
- Koppen, P.J. van (2010) *Overtuigend bewijs*, Nieuw Amsterdam: Amsterdam.
- Lawless, C.J. & R. Williams (2010) 'Helping with inquiries or helping with profits? The trials and tribulations of a technology of forensic reasoning', *Social Studies of Science* 40(5), 731-755.
- Posthumus, F. (2005) *Evaluatierapport Schiedammer Parkmoord*, OM.
- Rand, S. (2005) *Rapport voor Netwerk inzake Schiedammer Parkmoord*.
- Rassin, E. (2007) *Waarom ik altijd gelijk heb – over tunnelvisie*, Scriptum.
- Risinger, D.M., Saks, M.J., Thompson, W.C. & Rosenthal, R. (2002) 'The *Daubert/Kumho* Implications of Observer Effects in Forensic Science: Hidden Problems of Expectation and Suggestion', *California Law Review* 90, 1-56.
- Snow, C.P. (1960) *The Two Cultures*, Cambridge University Press: Cambridge.
- Thompson, W.C. (2009) 'Painting the target around the matching profile: the Texas sharpshooter fallacy in forensic DNA interpretation', *Law, Probability and Risk* 8, 257–276.